

Minske problemene, ikke øke dem

Programmet Ny Start som brukes i Skien kretsfengsel og i flere andre norske anstalter, lærer deltakerne teknikker som gjør dem bedre i stand til å mestre livet utenfor murene.

Tekst og foto: JAN-ERIK ØSTLIE

Fengselsbetjentene Hans Pettersen og Sigurd Skramsett er begge instruktører i Ny Start. Sistnevnte er en av seniorinstruktører ved Skien kretsfengsel¹; i hele Fengsels-Norge finnes seks.

– Hensikten med Ny Start er at innsatte skal bli bedre til å løse konflikter og problemer på en måte som gjør at de ikke skaffer seg flere, sier Hans Pettersen. – Ny Start er et livsmestrings- og påvirkningsprogram, et basisprogram for videre utvikling. Vi tilbyr verken halleluja eller umiddelbar frelse, men noen brikker som inngår som en del av et større hele. Noe virker av og til for noen.

– I begynnelsen var jeg veldig optimistisk. Og det er jeg ennå. Endelig kom det arbeidsverktøyet vi hadde ventet på. Etter hvert ble vi nødt til å moderere målsetningene om at dette programmet kunne endre tilbakefallsstatistikken. Nå er målet at deltakerne skal lære seg å minske problemene, ikke å øke dem. Ny Start er en bevisstgjøringsprosess, både for ansatte og innsatte, sier Skramsett.

Sigurd Skramsett mener at programmet burde vært holdt i begynnelsen av soningen, men ved Skien kretsfengsel er dette vanskelig å få til fordi de innsatte har relativt korte dommer.

¹ Skien kretsfengsel åpnet i 1993 og har en kapasitet på 76 innsatte, 18 av plassene er for kvinner. Fengslet har 99 stillingshjemler pluss en egen helseavdeling.

Instruktørene Hans Pettersen og instruktør Sigurd Skramsett (stående) hjelper kursdeltakerne til å tenke gjennom sin valg av handlinger.

Fjerne rusbehovet

Brorparten av alle innsatte i norske fengsler er rusmisbrukere. Det er derfor naturlig å spørre instruktørene hva Ny Start kan bidra med i denne sammenhengen.

– Programmet retter seg mot problemløsning mer generelt, og ikke spesielt mot rusmisbruk. Men de innsatte forteller at når de ikke takler problemer, så ruser de seg. Dette kan derfor sees ut fra den enkle tanken om at dersom de klarer å takle problemene sine, så forsvinner behovet for å ruse seg, sier Skramsett som forteller at mange av de innsatte har liten trening i abstrakt tenkning.

– Vi tar opp alle leksjoner på video for å kunne kvalitetssikre arbeidet vi

gjør. Deretter går vi umiddelbart gjennom videoene før vi til slutt sletter dem. Dette har vi en kontrakt med deltakerne om, sier Pettersen.

Det ideelle deltakerantallet i Ny Start er fra seks til åtte. Instruktørene velger gruppene ut fra søknader og personlige samtaler. Det er viktig å komponere en gruppe en tror fungerer rimelig bra sammen.

I Skien kretsfengsel foregår Ny Start i et lyst og trivelig rom med en hvit tavle, noen trebord satt sammen i hesteskoform og svarte plaststoler. Rommet har store vinduer – riktig nok med gitter – og røde, varme gardiner. På veggene henger det en mengde håndskrevne plakater. Og en plakat med Vestens tenkere, fra de gamle grekerne

til vårt århundres store filosofer.

Skramsett er bevisst på at ferdighetene det undervises i – som for eksempel planlegging, å vurdere alle faktorer, se konsekvensene av handlinger, å prioritere og analysere vanskelige situasjoner – også kan brukes som separate ferdigheter og bidra til at deltakerne blir i stand til å begå en kriminell handling på en for dem feilfri måte. Men fokuset ligger imidlertid på hvilke negative konsekvenser kriminelle handlinger har for dem selv og andre. Og Skramsett mener at en egen verdiforsterkningsdel også vil gjøre deltakerne mer bevisst på egne verdier og akseptable normer for sosial samhandling.

Streng sikkerhetsrutiner

De to instruktørene mener det er vanskelig å si om Ny Start har noen effekt, det er rett og slett ikke gjort noen forskning på dette ennå. Uttalelser og interne erfaringsrapporter forteller likevel om deltakere som mener at Ny Start har gitt dem et innhold i soningen som de har stor bruk for i samhandling med andre mennesker.

Et viktig aspekt ved Ny Start er motiverte fengselsbetjenter. Ved Skien kretsfengsel kjører de derfor en kortform av kurset for de ansatte – et kurs på fire samlinger over ni dager. Kurset er tverrfaglig, og alle de ansatte ved anstalten skal gjennom det.

– I dag er vi 30 fengselsbetjenter av om lag 100 som har god innsikt i Ny Start. Det gir en fin effekt at flere enn instruktørene kan fortelle de innsatte hva Ny Start er for noe. Andre ansatte vil også bidra til å gjøre øvingsarenaen til deltakerne bedre og tryggere når de har inngående kjennskap til hva innholdet i kurset er, sier Skramsett.

Programmet har ingen formell eller direkte kontakt med rusbehandlingsapparatet. Noen konflikt mellom fengsels- og behandlingkulturen blir det derfor ikke.

– Hos oss er det nesten ikke misbruk av rusmidler. Dette har to årsaker. Vi har veldig strenge sikkerhetsrutiner, og kontaktbetjentordningen er velut-

viklet. De innsatte blir fulgt opp i tett organiserte boenheter.

– Det er stoff her, men ikke til enhver tid. Skal man helt unngå stoff i fengslet, må det være hermetisk lukket. Permisjoner og besøk kan da ikke tillates. En slik kriminalomsorg ønsker ingen, understreker Skramsett.

Sokrates

Ved Skien kretsfengsel er Ny Start bare ett av de programmene det skal satses på. Instruktørene tilbyr de innsatte et oppfølgingskurs for at de skal kunne repetere og holde lærdommen ved like.

– Vi skulle ønske at alle landets fengsler hadde et tilbud om Ny Start. Dette er nok dessverre ønsketenkning, så vårt mål er derfor å opprettholde dagens nivå. Til nå har vi kjørt tre til fire årlige krus, men til neste år blir det bare to. I lys av regjeringens kriminalomsorgsmelding der én av hovedmålsetningene er å gi kriminalomsorgen et skikkelig innhold, er dette et tilbakeslag. Men vi skal kjempe for flere kurs i Ny Start, sier Skramsett.

– *Hva er framtidens utfordringer for Ny Start?*

– Ny Start er et basiskurs som andre programtyper kan springe ut fra. Selv om vi må se programvirksomheten i fengslene som en helhet, ville det vært fint om vi kunne lage programmer om livet etter rusmisbruket. En konkret utfordring vi står overfor her i Skien, er at vi til neste år skal gjennomføre kurs i Ny Start for kvinner, sier Skramsett.

Kjenn deg selv! er et delfisk visdomsord, men forbindes gjerne med Sokrates, den greske filosofen som brukte dialogen som metode for at hans samtalepartnere selv gjennom egen bevisstgjøring skulle innse hva som var riktig eller galt, sant eller falskt. Særlig var Sokrates opptatt av å handle så rett som mulig og at alle våre handlinger har konsekvenser for våre og andres liv. Sokrates er derfor både symbol og ikon for programmet Ny Start. ☐

JAN-ERIK ØSTLIE
er freelancejournalist

Ny Start og Skien kretsfengsel

Ny Start er bygget opp etter modell fra et anerkjent kanadisk konsept kalt **Cognitive Skills Training Program**, men tilpasset forholdene i den norske kriminalomsorgen. Programmet er bygd opp som et kurs på 35 leksjoner à to timer over en periode på tre måneder og består av ni integrerte deler. Hver del inneholder et visst antall leksjoner. Hver leksjon tar for seg en delferdighet av hele det kognitive området som delen omfatter.

Hensikten er å lære den enkelte deltaker å vise en mer bevisst holdning til egen framtid ved å fokusere på de avgjørelsene vedkommende tar. Programmet er ikke en terapiform, men en lærings situasjon. Og det er ikke rettet mot spesielle typer problematferd som for eksempel rusproblemer eller kriminalitet.

Læremetodene er utradisjonelle og består av praktiske øvelser (rollespill), små historier og diskusjoner. Instruktørene legger stor vekt på spørsmål istedenfor tradisjonelle foredrag.

Målsetningen til Ny Start er at det skal være første ledd i utviklingen mot å leve en kriminalitetsfri tilværelse. Programmet omfatter blant annet problemløsning, kreativ tenkning, sosiale ferdigheter, kontroll av følelser, forsterkning av verdier og kritisk tenkning.

Til sammen 65 instruktører i Ny Start er utdannet for kriminalomsorg i anstalt og kriminalomsorg i frihet. I tillegg er det utdannet 12 instruktører fra Arbeidsmarkedsetaten. Per 5.8.99 var det 214 innsatte som hadde fullført Ny Start.

Kanadiske undersøkelser viser at blant straffedømte som har gjennomført programmet, er det 18 prosent som faller tilbake til ny kriminalitet. Blant de som har gjennomført tradisjonelle programmer i hverdagsmestring er det et tilbakefall på 40 prosent. De som ikke har gjennomført spesielle tiltak, har en tilbakefallsprosent på 70. ☐

Ny Start – ny giv!

Vi har møtt to av dem som nå deltar de i programmet Ny Start i Skien. De håper programmet skal hjelpe dem til en bedre framtid uten rus, gjeld og kaotiske liv.

Av JAN-ERIK ØSTLIE

De kunne nok tenkt seg rullebladet sitt noe annerledes. I dag sitter Knut (34) og Kjell Eirik (27) i Skien kretsfengsel. Begge deltar de på kurs i Ny Start.

Kjell Eirik soner en dom på tre år og én måned for oppbevaring av narkotika og våpen. Han har ni måneder igjen. Fem ganger tidligere har han vært innelåst bak murene ved ulike norske fengsler, stort sett for vinningsforbrytelse.

Knut soner en dom på åtte måneder for grove tyverier og svindel og har to måneder igjen. Han har 11 tidligere sonete dommer bak seg og kjenner innsiden av mange fengsler i østlandsområdet bedre enn de fleste.

Stopp eller overdose

Knut og Kjell Eirik har en lang karriere som rusmisbrukere bak seg. Knut startet som pille- og hasjmisbruker og holdt på med dette misbruket i en femten års tid. De tre siste årene har han gått på heroin. Da han kom til Skien kretsfengsel, var han dårlig – dødssyk, som han sier. Nå føler han seg bedre. Han har aldri vært på behandlingsinstitusjon før, men etter løslatelsen akter han å søke hjelp, ikke minst av hensyn til sine to barn på 13 og 14 år.

– Jeg tenker mye på ungene mine og skylder dem at jeg rydder opp i dette kaoset. Nå må jeg kutte ut dette livet, nå er det stopp eller overdose, sier han med et skjævt smil.

Kjell Eirik's rusproblemer er knyttet til alkohol. Hans syns det er vanskelig at det ikke fins noen restriksjoner når det gjelder alkohol, at tilgjengeligheten utenfor murene er nærmest ubegrenset. Heller ikke han har vært på behandlingsinstitusjon tidligere.

Når Knut og Kjell Eirik kommer ut fra Skien kretsfengsel håper de å kunne peke ut en annen vei enn den de har gått tidligere.

– Jeg har aldri følt noe behov for behandling og har alltid ment jeg skulle greie meg sjøl, forteller han.

Begge bekrefter at det er lite rusmidler å få tak i ved Skien kretsfengsel, men de har begge rusa seg i andre anstalter tidligere. Knut har som innsatt til og med satt sine heroinsprøyter. For både alkohol og heroin kommer inn i fengslene via besøk og permisjoner.

– Refsene er ikke så store for å smugle inn stoff. Kanskje burde straffene vært større, men jeg er ikke så sikker på om dette ville ha noen effekt. Det er jo så jævlig mye dødtid her. Å ruse seg blir derfor en velkommen trøst, sier Kjell Eirik.

– Det blir en vane å sitte inne. Jeg har det nå mye bedre her enn den siste tida ute. Dette er ingen sjelden holdning blant innsatte, sier Knut og forteller at han har lagt på seg 20 kjærkomne kilo etter at han ble satt inn.

Stopp og tenk!

Knut og Kjell Eirik forteller mer enn gjerne om hvorfor de ville være med på Ny Start.

– Da kontaktbetjenten min spurte om jeg ville være med på Ny Start, var jeg litt skeptisk og lurte på om jeg hadde behov for dette. Siden jeg på forhånd visste lite om hva kurset innebar og fordi jeg generelt er ganske nysgjerrig, ble jeg med, sier Kjell Eirik.

Knut har nesten den samme opplevelsen:

– Jeg fikk en forespørsel på snekerverkstedet om å delta på Ny Start. Grunnen til at jeg meldte meg på, var for å få litt avbrekk i det daglige. Jeg er blitt positivt overrasket over hvor mye jeg har fått ut av kurset. Og lærer noe hver gang.

– Hva da?

– Jeg bygger opp en del aggresjon mens jeg sitter her. Da er det godt å kunne si til seg sjøl: Stopp og tenk! – et

De vanskelige valgene

Ny Start er ikke bare et program for mannlige innsatte. På Bredtveit fengsel og sikringsanstalt, landets eneste landsfengsel kun for kvinner, er det også holdt kurs.

Av JAN-ERIK ØSTLIE

– Det er få tilbud for kvinnelige innsatte. Derfor vil vi gjerne fortsette med Ny Start her på Bredtveit, sier fengselsbetjent og instruktør Åsta Flått.

Ikke noe å tape på Ny Start

La oss kalle henne Anne. Hun er 40 år gammel og én av seks jenter som deltok på det første kurset i Ny Start på Bredtveit. Hun soner sin første dom, tre år for bruk og salg av narkotika.

Hun liker verken alkohol, hasj eller amfetamin. Heroin, derimot, har hun gått på i ti år, men noen behandlingsinstitusjon har ikke vært aktuelt for henne.

– Jeg bor sammen med en narkoman som aldri har vært interessert i behandling. Og jeg gidder ikke dra på behandlingsinstitusjon aleine, sier hun.

Om lag 75 prosent av de innsatte sitter for narkotikarelaterte forbrytelser på Bredtveit. Sikkerheten ved anstalten er stor, og både Anne og Åsta Flått forteller at det er lite rusmidler i

omløp innenfor gjerdene. Flått mener imidlertid det fins noe dop i perioder og at problemet har vært økende.

Da Anne fikk informasjon om Ny Start, bestemte hun seg raskt for å bli med.

– Det virket spennende, jeg hadde tross alt ikke noe å tape på det. Særlig ønsket jeg å lære meg mer om hvordan jeg kunne ta imot klager og kritikk, sier hun.

– Er Ny Start noe for folk med rusproblemer?

– Ja, programmet kan brukes som et verktøy for å løse alle problemer, også rusproblemer. Ny Start lærer deg å tenke på hva dine handlinger får av konsekvenser for andre mennesker. Før kurset tenkte jeg nok mindre på hvordan jeg kunne bruke dette i praksis.

Tilbake til hverdagen

Anne likte rollespillene aller best ved Ny Start. Men hun likte også dilemma-spillene – oppkonstruerte situasjoner

der gruppa skulle vurdere fordeler og ulemper. Diskusjonene ble ofte tøffe, og det var nyttig å få høre andre synspunkter enn sine egne.

En ting savnet hun imidlertid ved Ny Start. – Jeg skulle gjerne lært hvordan man tar imot hjelp av andre. Dette er et ømt punkt og en ferdighet som er veldig vanskelig å takle for rusmisbrukere.

– Hvordan tror du jenter opplever Ny Start i forhold til gutter?

– Jenter er nok litt flinkere til å snakke sammen enn gutta. Og vi har mindre prestasjonsangst og er kanskje mindre redd for å drite oss ut.

På Bredtveit er det også startet en samtalegruppe blant noen av rusmisbrukerne. Noen er litt redd for slike grupper.

– Folk med rusproblemer liker ikke å vrenge sjela si. Vi prater jo en del om rus, men ikke hele tida. Først og fremst skal samtalegruppa være hyggelig og avslappet der ingen trenger å prestere

slagord vi lærer å bruke på kurset. Det har hjulpet meg mye.

– Ny Start kan vel også være ganske tøft. Du gruer deg ikke til leksjonene da?

Knut smiler, litt brydd:

– Nei, jeg gleder meg faktisk, svarer han.

Vil til Vivestadkollektivet

Kjell Eirik forteller at han er blitt veldig sammensveiset med de seks andre som deltar på Ny Start. Han opplever kurset som en prosess der det ikke er så lett å trekke fram hva han er mest fornøyd med. Likevel gjør han et forsøk.

– Jeg har blitt mer selvbevisst og flinkere til å tolke signaler, til å unngå problemer før de oppstår og til å beherske sinnet mitt. Det jeg liker aller best er

det vi kaller VAF – Vurdering av Alle Faktorer. Men å se seg sjøl på video når vi gjør praktiske øvelser, var veldig ubehagelig i begynnelsen.

Knut er enig med Kjell Eirik i det siste. – Skremmende å se seg sjøl på den måten. Sjølbilde er jo ikke akkurat på topp. Men det er helt opp til oss sjøl hvor aktive vi vil være i Ny Start, sier Knut som også har gått på møter i NA – Anonyme Narkomane – mens han har vært i fengsel. Det har stort sett funget greit, men vært helt uaktuelt etter løslatelsen.

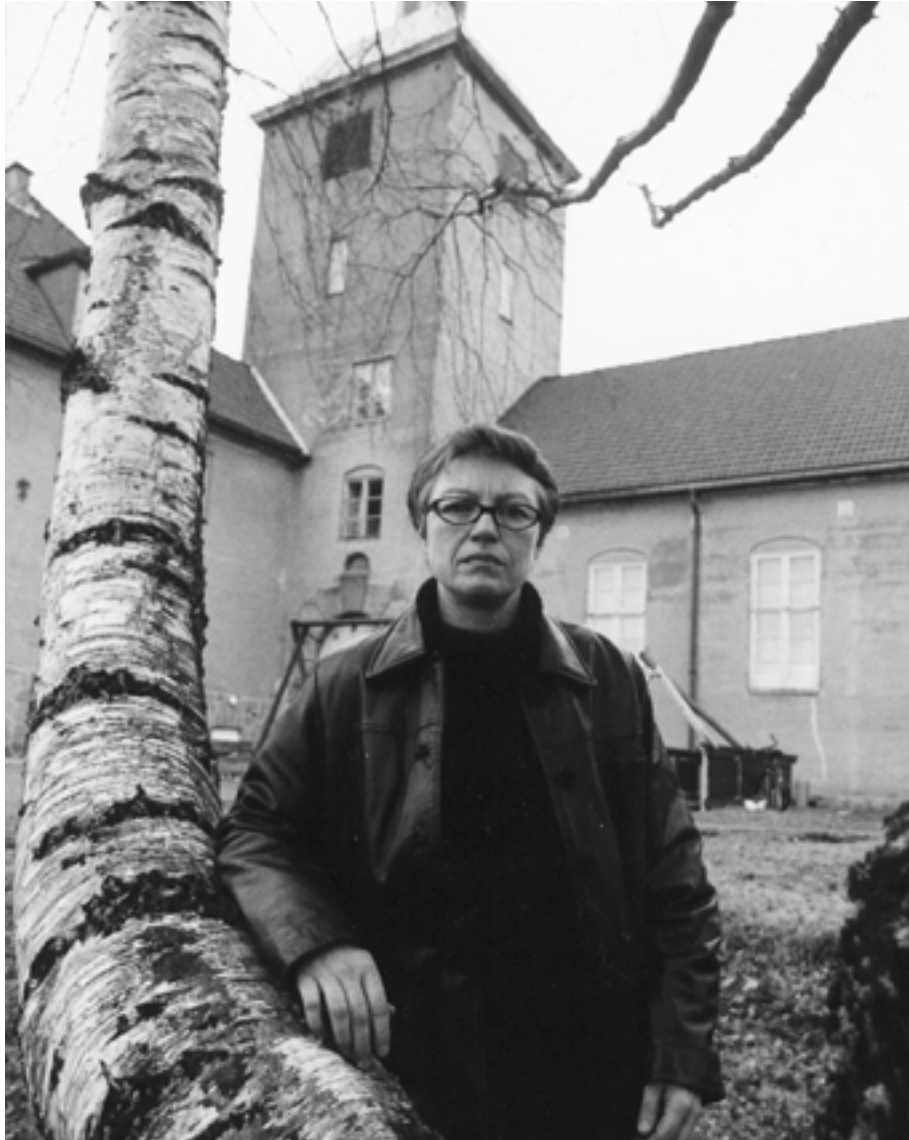
Knut og Kjell Eirik er også enige om at de gjennom Ny Start har blitt mer bevisst på hva de bør og hva de ikke bør gjøre.

– Hva skjer når dere slipper ut?

– Jeg har fått mer klarhet i framtidsplanene mine og vil fortsette med skolegangen. Alkoholproblemet mitt har jeg nok ikke løst, men jeg vil ikke oppsøke en behandlingsinstitusjon. Jeg mener fortsatt at jeg skal klare meg sjøl. En institusjon vil være et nederlag. Ny Start har gitt meg en ny giv. Jeg har en annen følelse nå, sier Kjell Eirik.

Knut savner kontraktsoning i fengsel. Hva han skal gjøre etter løslatelsen, har han en bestemt formening om. Da drar han til Vivestadkollektivet, eller Vestfoldklinikken som behandlingsstedet også heter.

– Uansett hva som skjer, så vil jeg på det kollektivet, sier han.

Fengselsbetjent og instruktør Åsta Flått ved Bredtveit fengsel og sikringsanstalt håper Ny Start vil bite seg fast i hele kriminalomsorgen.

Bredtveit fengsel og sikringsanstalt

Norges eneste kvinnefengsel. Ligger i Groruddalen i Oslo og ble bygd i 1920. Først i 1949 ble det kvinnefengsel.

Fengslet har plass til 54 innsatte fordelt på fem avdelinger. Åpen avdeling i Østensjøveien. Innsatte sitter i varetekt eller soner dommer fra 14 dager opp til lovens maksimumsstraff på 21 år. Om lag 75 prosent sitter for narkotikarelaterte forbrytelser.

Tre av Bredtveits fem avdelinger, inkludert den åpne avdelingen, er kontraktsavdelinger; de innsatte gradvis får større frihet og andre fordeler ved å holde seg dokumentert rusfri. Kontrakt benyttes som en bevisst styringsmekanisme for å få kontroll og oversikt over narkotikabruken. Kvinne som soner her står – som navnet indikerer – på kontrakt for frivillige urinprøver. Dette gjøres for å avsløre og hindre bruk av rusmidler. 📱

☞ noe, sier Anne.

Om åtte måneder skal hun løslates og vil befinne seg i en tøff og utfordrende livssituasjon. Hun skal vise seg selv og andre hva – og om – hun har lært noe av Ny Start.

– Da skal jeg tilbake til min samboer som fortsatt går på heroin. Jeg prøver for tiden forsiktig å påvirke ham til å kutte ut heroinen eller å begynne med metadon. Dessuten har jeg også en sønn på 11 år som jeg har muligheten til å få tilbake dersom jeg skikker meg ordentlig. Skal jeg få dette til, kan jeg i hvert fall ikke bo sammen med en narkoman. Jeg er klar over at jeg må ta noen vanskelige valg. Gjennom Ny Start har jeg lært noe om valg og om å se situasjonen slik den er, sier hun og er glad hun slipper å ta alle de vanskelige valgene her og nå.

Muligheten til et bedre liv

Fengselsbetjent Åsta Flått var instruktør på det kurset i Ny Start som Anne

deltok på. Hun forteller at erfaringer med Ny Start fra Sverige viser at man bruker litt lengre tid for å oppnå trygghet i jentegrupper enn i grupper med bare gutter.

– Manualene i programmet er faste, og det skapte ikke noen problemer at vi kjørte Ny Start for en ren jentegruppe. Men vi forandret mye på en del av eksemplene. Ny Start dreier seg om menneskelige problemer av allmenn art som ikke er avhengige av kjønn, påpeker Flått.

Instruktøren understreker at programmet lærer deltakerne teknikker som begge kjønn kan bruke og derfor ikke egner seg bedre for gutter enn jenter. Hun ser imidlertid at det kan ha særegent gode virkninger for kvinner.

– Mange narkomane jenter har et dårlig forhold til andre jenter. Rene jentegrupper kan ha positive effekter. Her kan de lære at de ikke alltid er konkurrenter, men at lojalitet blant jenter fins og at de faktisk kan ha det gan-

ske fint sammen.

Flått synes det beste ved Ny Start er at det er enkelt å gjennomføre og at det ser ut til å være virkningsfullt. Hun innser imidlertid at det er vanskelig å måle effekten av programmet.

– Dette er først og fremst et praktisk arbeidsredskap som skal forebygge at lovbrysterne faller tilbake til nye lovbrudd. Om gjennomføringen av Ny Start ikke gjør jentene rusfrie, så gir det dem i hvert fall muligheten til et bedre liv.

– *Dine håp for framtida?*

– At dette programmet biter seg fast i hele kriminalomsorgen og at det blir fulgt opp etter at lovbrysterne løslates. Det begynner å skje noe positivt på dette feltet. Og det er vel første gangen at noe som har startet innenfor murene har fått ringvirkninger til resten av samfunnet, sier Åsta Flått som håper at det på Bredtveit fengsel og sikringsanstalt er økonomiske midler til kurs i Ny Start også i år 2000. 📱